

Ingenjörsp professionalism
-Inledning till tillämpad etik

Elin Palm, Universitetslektor,
Centrum för Tillämpad etik (CTE)
Linköpings Universitet (LiU)

Upplägg

2 föreläsningar

- Inledning till tillämpad etik och professionsetik
- Professionsetiska koder

1 dialogseminarium med förberedande reflektionstext.

Skrivuppgift: <http://www.ida.liu.se/~TDDD94/etik/skrivuppgift.shtml>

Skrivuppgift Etik

Reflektionstext till dialogseminarium I

- Organisationer som försöker forma en fungerande företagsetik brukar kallas för värdedrivna. Verksamheten utgår då från en fastställd värdegrund.
- En värdegrund kan beskrivas som företagets eller organisationens "inre kompass". Den uttrycks ofta i etiska principer/koder (uppförandekod) och hänger ofta samman med Corporate responsibility (CR) eller Corporate Social Responsibility (CSR).
- Men, företaget/organisationen måste även möjliggöra för de anställda och för företagsledningen att i vardagen tillämpa de etiska principerna. Ska etiken omsättas i praktiken måste den implementeras i den organisationskultur som vägleder alla anställda. Företagets grundläggande värderingar måste överensstämma med företagets övriga mål och värden.

Reflektionstext till dialogseminarium II

- Identifiera ett s.k. värdedrivet företags etiska kod eller etiska policy. Dessa brukar återfinnas på företagets hemsidor. Identifiera de etiska mål och värden som du finner i den och reflektera utifrån Gibbs reflektionsmodell genom att svara på frågorna i tabellen (se länken).
- Gibbs reflektionsmodell utgörs av sex steg där det är tänkt att man systematiskt ska gå igenom steg för steg, modellen är anpassad för uppgiften.

Etik behövs...

Vad är etik och moral?

Moral – Uppfattningar och föreställningar om rätt och fel. Påverkar hur vi handlar (moralisk praxis).

Etik – Reflektion över föreställningar om moral, moraluppfattningar och moralisk praxis. Principer för hur vi *bör* handla.

Etik och juridic?

Advokatsamfundets generalsekreterare Anne Ramberg

Juridik och etik har många beröringspunkter.

Den rättsliga normbildningen bygger till stor del på etiska överväganden och moraliska principer.

Samtidigt leder inte alla moraliska och etiska principer till lagstiftning. Och ska så heller inte göra.

*Moraliska frågor ska som huvudregel **inte** lösas genom lagstiftning.*

De ska i stället avgöras av medborgarna om inte mycket starka skäl talar häremot.

Etik / moralfilosofi

- Etik kan beskrivas som den disciplin där man kritiskt reflekterar över människors värderingar, ställningstaganden och handlingar, men också de formella och informella normer som finns i samhället.
- Systematisk reflektion av vad moral är och vad den "kräver" av oss
- Hur bör vi leva?

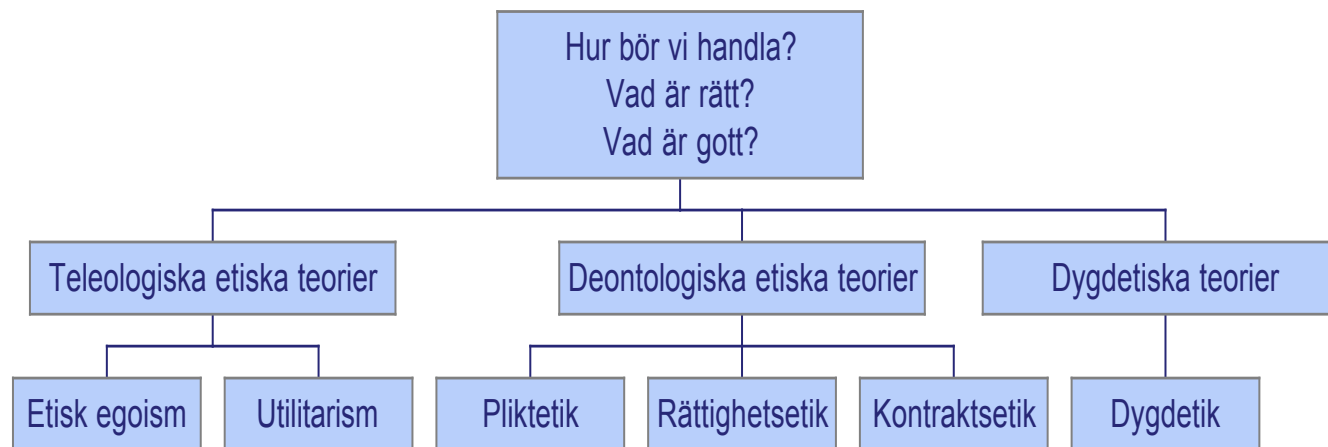
... the attempt to achieve a systematic understanding of the nature of morality and what it requires of us - in Socrates words, "how we ought to live", and why.

James Rachels, (2007), *The elements of moral philosophy*, s. 1.

Typer av etik

- Deskriptiv etik – beskrivande studium av etiska ståndpunkter (vilka etiskt relevanta bedömningar och handlingar vi gör)
- Normativ etik – normativ studium av etiska ståndpunkter (vilka etiskt relevanta bedömningar och handlingar vi *bör* göra)
- Tillämpad etik – användande av normativa etiska teorier för att analysera praktiska moraliska problem (ex. ingenjörsetik, dataetik, affärsetik)

Normativa etiska teorier

De två huvudfrågorna för etiken är:

1. Vad är rätt och vad är fel att göra?
2. Varför är det rätt eller fel att göra något?

Ett exempel på fråga (1) kan vara: är det rätt/fel att hjälpa tiggare?

Ett exempel på fråga (2) skulle kunna vara: varför är det rätt/fel att hjälpa tiggare?

Tillämpad etik

”Tillämpningen” av normativ etisk teori på praktiska problem. Syftar till ”lösa” praktiska problem - att ur etiska principer och fakta om ett specifikt fall dra en slutsats om vad som är det rätta att göra.

”Lösa” = föreslå/rekommendera/föreskriva handlingsalternativ

Ny teknik

Ställer moraliska frågor på sin spets.

Vi kan utveckla avancerade tekniska system som kan agera självständigt, t ex i vården, industrin och trafiken.

--- Är det rätt/fel att införa förarlösa bilar?

--- Varför är det rätt/fel att införa förarlösa bilar?

--- Om förarlösa bilar kan ges ett berättigande, hur bör vi utforma dessa? På vilken grund ska de fatta beslut i "extraordinära" situationer.

En möjlighet är att programmera förarlösa bilar med etiska principer...

Utilitarianism

- Det enda som räknas är konsekvenser
- Det spelar ingen roll vilken typ av handling som umörs t ex mord eller livräddning.
- Därmed spelar det inte heller motiven någon roll.

Klassisk utilitarism

- Jeremy Bentham, *An introduction to the principles of morals and legislation* (1789).
- John Stuart Mill, *Utilitarianism* (1861).
- Henry Sidgwick, *The Methods of Ethics* (1874).

- Utilitarismen som ingång till modern rättviseteori.

Klassisk utilitarism

”Det gäller att beräkna konsekvenserna av sina handlingar och agera så att man maximerar det positiva utfallet”.

”Med den utilitaristiska principen avses den princip som gillar eller ogillar varje handling utifrån dess tendens [...] att ge upphov till eller förhindra lyckan.”

Jeremy Bentham, (1789), *The principles of morals and legislation*

- "Det är största möjliga lycka åt största möjliga antal som är måttstocken för rätt och fel" (Bentham)
- All moral och lagstiftning ska grundas på principen om största möjliga lycka. Kan tillämpas på såväl enskilda individers handlingar som på statligt agerande.

Vilka konsekvenser?

- En handling bedöms som rätt eller fel baserat på resultatet – konsekvenserna - av handlingen.
- Maximering av **lycka, nytta, preferenstillfredsställelse** eller **välfärd**.
- Strikt opersonlig (allas intressen)

Nyttoprincipen = utilitaristisk metod

- Om en handling överensstämmer med nyttoprincipen = bör utföras/moraliskt försvarbar (och omvänt gällande).
- Bör och rätt sammanfaller.
- *”Summera värdet av all njutning på en sida och värdet av all smärta på den andra. Om njutningssidan väger tyngst kommer handlingen ha goda tendenser med avseende på just den här individens intressen, och om smärtsidan väger tyngst kommer tendensen att vara dålig”*
(Bentham)

Maximera den *sammanlagda* nyttan

Personer						
Handling		P1	P2	P3	P4	Summa
	H1	+6	+2	-7	+4	+5
	H2	+5	-4	0	+6	+7
	H3	-12	-1	-6	+15	-4
	H4	-3	-1	-2	+7	+1

Utilitarismen sammanfattad

- A) Handlingar bedöms som rätt eller fel enkom utifrån dess konsekvenser.
- B) En handling konsekvenser utifrån kriteriet att det enda som spelar någon roll är den mängd lycka och olycka som skapas
- C) Varje persons lycka och lidande räknas som lika mycket värda.

Varianter av utilitarism

Handlingsutilitarism:

- kalkylen görs vid varje handlingssituation

Regelutilitarism:

- Kalkylen görs vid utveckling av regler och samhällsinstitutioner

Kritik mot utilitarismen

- För krävande
- Lycka är inte allt!
- Tar inte hänsyn till relationer.
- Svårt att avgränsa handlingar/konsekvenser.
- Saknar robust föreställning om individuella rättigheter. Enskilda individer kan offras för det stora flertalet (t ex organtransplantation). “Du ska understundom dräpa!”

Pliktetik (deontologi)

- Utgångspunkten i moralen är vissa (på olika sätt grundade) otvivelaktiga regler - plikter.
- Vissa handlingar är plikter (motsatsen =förbjudna), andra är tillåtna (rätt att utföra/avstå från att utföra).
- Exempel på plikter: aldrig döda oskyldiga människor, ljuga, bryta löften.
- Garanten för dessa reglers riktighet: gud, samvetet, förnuftet.

Immanuel Kant (1724-1804)

- Traditionellt: vid moraliska problem har gudomliga lagar åberopats – en moral fastlagd av Gud. Men hur kan vi veta att Bibeln förmedlar Guds ord?
- Kant: förvisso en religiös man men moral ska grundas på regler och i mänskligt förnuft (inte i världslig eller religiös auktoritet).

Kants utgångspunkt:

- Människan är av naturen är rationell (och rimlig) och själv kan inse vilka regler/lagar hon bör styras av. (skiljer mellan mål/medel-rationalitet och en annan typ av förnuft som är mer relationell till sin karaktär).
- Viktigt är att människan själv ger sina lagar snarare än att de påläggs utifrån (moral inifrån).
- Människan är född i ett socialt sammanhang och har ett ansvar gentemot andra – i kraft av deras värdighet, rationalitet/förnuft.
- Det är aldrig försvarbart att använda en annan människa som medel för att uppnå ett mål – alla människors värdighet ska respekteras – därför ska de behandlas som mål i sig.

Centrala begrepp hos Kant

Autonomi

- i dagligt tal = självbestämmande,
- etymologi = att ge sin egen lag (*Auto Nomos*)

Människovärdet

- Det är aldrig försvarbart att använda en annan människa som medel för att uppnå ett mål – alla människor ska behandlas som mål i sig (Människovärdesprincipen).

Det kategoriska imperativet

Kategoriska imperativet: *Handla bara enligt den maxim (handlingsregel) som är sådan att du samtidigt kan vilja att den skulle bli allmän lag.*

Ur det kategoriska imperativet följer *absoluta* plikter som gäller oberoende av individens egna syften och mål eller omständigheter. Vi har inte plikter för att vi vill uppnå något annat. Plikterna föreligger oavsett vad vi vill eller önskar.

- Ex. Ljug inte om du vill bli omtyckt (Hypotetiskt/Villkorat).
- Ex. Ljug inte! (Kategoriskt)

Den goda viljan

- Handlingar ska inte motiveras av känslor som medlidande eller solidaritet utan ska följa den formula som Kant föreskriver.
- De enda handlingarna som är goda är de som utförs för att man vill göra sin plikt (den goda viljan). Den god viljan uppfyller den moraliska pliktens krav (INTE SAMHÄLLETS LAGAR!!!)
- Vad som är min plikt bestäms av förnuftet. Jag inser plikten i kraft av mitt förnuft.
- Jag inser på rationell väg att jag enbart ska handla efter sådana principer som kan upphöjas till allmän lag.

Den goda viljan

”Det är inte möjligt att tänka sig någonting i världen, ja även utanför världen, som utan inskränkning kunde betraktas som gott - utom en god vilja. Förstånd, kvickhet, omdömesförmåga eller mod, beslutsamhet och fasthet i föresatser, utan tvivel i många avseende goda och önskvärda. Men de kan också bli ytterst onda och skadliga om viljan som ska göra bruk av dessa naturgåvor inte

Universaliserbarhet

Handla alltid så att maximen för din vilja kan upphöjas till allmän lag (universaliserbarhetsprincipen).

Vill jag att alla andra ska göra på samma sätt? alltid

- Om ja>allmän lag.
- Om nej>moraliskt fel.

- En handling är alltså rätt omm det är rätt att göra på det viset – som skulle kunna upphöjas till allmän lag.
- alla kan agera likadant i samma situation.
- etiska regler som alltid kan gälla.

Kritik

- idén om absoluta plikter, utan undantag hållbar?
- Hur ska man göra när två plikter kommer i konflikt? (moraliskt dilemma - omöjligt att fullgöra sina moraliska skyldigheter)
- Exemplet med den ondskefulle mördaren eller mer realistiskt, IS belägring av Mosul och krav på att alla familjer lämnar en son till miltärträning.
 - Specifisering.

Fördelar

- Det kategoriska imperativet = grunden till den mänskliga moralen.
- En enda grundregel, utan undantag, absolut bindande och oberoende av våra behov eller intressen.
- Alla moralregler kan härledas från denna enda förnuftiga regel.

Programmering av förarlösa bilar

Diskussionen har primärt rört beslut som bilen måste programmeras att fatta i en oväntad situation. Om en förälder med barnvagn plötsligt dyker upp i körfältet och bara kan räddas genom att bilen väjer in i en vägg och offerar föraren – vad ska den välja och varför?

Kan någon av de två normativa etiska teorierna utgöra ett bra underlag för systemets beslutsfattande?